

Coca Gabriela

SZÍN ÉS ZENE KAPCSOLATA TERÉNYI EDE ZENESZERZŐ MŰVÉSZETÉBEN

Általános megjegyzések:

A zeneszerző kora fiatalságától kezdve, egész életében a színek és színekombinációk bűvöletében élt. Képzőművészi tehetsége már hatéves korában megmutatkozott, amikor a zongoratanulmányai mellett szívesen rajzolgatott különböző növényeket, virágokat iskolai füzetekbe. Élete végéig őrizte azt az első vázát, aminek egyik oldalára gimnazista korában egy fényes, halványzöld háttérre egy szívből kinövő virágcsokrot rajzolt, másik oldalára pedig egy szarvast, ami egy bokron átrepül és egy fenyőfát. Különös vonzalmat érzett mindig a fenyőfa iránt, szimbólumként tekintett rá, mágikusnak vélte illatát és zöld színét. Hasonlóan vonzódott a zöld füves pázsit, valamint az őszi levelek színváltozása iránt, melyre igazi szimfóniaként tekintett. (Terényi, 2020, p. 153).

Terényi Ede 41 éves kora óta foglalkozott színes grafikák alkotásával, több erdélyi városban, hangversenyei alkalmával számos képkiallítása is volt. Élete végén grafikus és festői pályáját tudatosan vállalta és egyenértékűnek vélte zeneszerzői mivoltával. (Terényi, 2020, p. 20-21). Színes grafikái absztrakt alkotások, fantáziaképek melyek egy-egy hosszabb zenemű írás közben teljes formájukban alakulnak ki a zeneszerző képzeletében, és amelyet a zeneszerző még az ihlet hatása alatt papírra vet. Nem illusztrációknak vélte színes képeit, hanem mint zenéjéhez csatlakozó társutasokat. (Terényi, 2020, p. 28). A zeneszerzőt idézve:

„...képzőművész beállítottságú zeneszerző vagyok. Képekben látom, élem meg a világot, a zenét is. Színes grafikáimban az absztrakció, a non-tematikusság lehetősége vonz, a színek, vonalak szabad áramlása, áradása, a fantázia szabadsága, a minden kötöttség alól való felszabadulás mámoros öröme.” (Terényi, 2020, p. 27-28)

Dante üzenetét keresve a ma emberének, a költő *Isteni színjátékának* hatása alatt és ugyanakkor megrendelésre egy egész 25 képből álló grafikai sorozatot alkotott, amely 7 kép (*Inferno*) + 9 kép (*Purgatorio*) + 9 kép (*Paradiso*)-ból áll. Idézem a szerzőt: „...a Dantesca-album képei sokkal többek illusztrációknál; későbbi zeném képi előlegezései. Muszorgszkijra gondolva az Isteni színjátékhoz írt háromrészes művem címét így is írhatnám: Egy saját kiállítás képei.” (Terényi, 2020, p. 28). Ez így zenében is testet ölt a zeneszerző képzeletében, 2004-ben a *La Divina Commedia* című monooperájában. A mű részletes elemzése megtalálható a *History and analyses* című könyvemben, a következő honlapon: [\(99+\) Ede Terényi. History and Analysis | Gabriela Coca - Academia.edu](https://ede-terenyi-sheet-music.webnode.hu). A *La Divina Commedia* monoopera előzménye a zeneszerző *Terzine di Dante* című kamaramű szonátája, amit Terényi Ede 1972-ben írt, baritonra hangra, zongorára és harsonára.

Úgy a *Dantesca*, mint pedig az összes kiadott műve megtalálható az interneten, a zeneszerző emlékére általam létesített honlapokon: <https://ede-terenyi-sheet-music.webnode.hu> valamint blogspotján <https://ede-terenyi-sheet-music.blogspot.com> és academia.edu oldalán: <https://independent.academia.edu/EdeTerenyi>

Zenéről írt könyvei, kb. 50 kötetben kiadott kottáinak borítói szintén a vizualitás felé hajlanak, a zeneszerző saját maga alkotott színes grafikáival illusztrálja őket.

Ezekből a színes grafikákból, képekből sok megtalálható egy kolléganőm által a zeneszerző számára készített életrajzi blogon, melynek címe: <https://ede-terenyi.blogspot.com>

A halála évében megjelent Önéletrajzának I. kötete is sok képpel van illusztrálva, melyekkel a zeneszerző a vizuális élményt szándékozott elmélyíteni az olvasóban. (Terényi, 2020, p. 9)

Saját életrajzában *Öt érzék és a lélek harmóniája* című interjút idézve Terényi Ede a következőképpen ír a saját szinesztéziái képességéről:

„A képeknek is van zenéjük, zenei értelemben vett hangjuk, hangoltságuk? És fordítva: egy-egy zenemű is felfogható képek sorozataként? Ön számára az érzékszervek között létezik átjárás: a zene is látható, a grafika is hallható? A lényeghez érkeztünk. Mindenképp, ami körülvesz bennünket, *zene árad*. Pontosabban: *zene is*, milliányi más információ mellett. A lábam alatti nagy perzsaszőnyeg a maga pompázatos vonalrajzaival, tobzódó színorgiájával valódi szimfónia. Így ahogyan újra megszemlélem, most tűnik fel számomra, hogy a *Mahabharata* egyik meséjéből szőtt monooperám sok zenei mozzanatát inspirálták ezek a minták. Jobbra pillantva látom, hogy a könyvszekrényemet „díszítő” padlótakaró szőnyeg mintázata mennyire hasonló az *Ég kapui* című művem egyik zenegrafikai partitúra-lapomhoz. Titkos utakon lopakodnak belénk olyan képek, információk, amelyek később zeneként ötlenek fel képzeletünkéből. Talán, mert eleve zeneként érkeztek hozzánk.

Szeretek belehallgatni az udvart borító, a nap melegétől felhevült milliányi kis kavics csengő-bongó zenekarának *scherzójába*, az Ady-vers (*őszii forró virághalmon*) virágteterferéjének muzsikájába, a nyári éjszakák csillagzenéjébe. Öt érzék ezer muzsikája vesz körül bennünket. Nemcsak a fülünkkel hallgatunk bele a világba, de teljes valónkkal azonosulunk vele. Minden pillanatban „hallgatjuk” a Mindenség szimfóniáját. Ez akkor is így van, ha nem tudunk racionális kapcsolatot létesíteni vele, vagy nem is akarunk. Tulajdonképpen a szinesztéziáról zengek „költeményt”. Számomra a zene minden elemét – és ezzel mindenki így van – a hallásingereken kívül a többi érzékemmel is érzem. Például minden hanghoz színek „tapadnak”. A *ciszhez* világos piros, a *fiszhez* fűzöld, a *C-hez* fehér, és így tovább a *saját, különbejáratú* hang-ethoszomon belül. Mellette kialakult az akkord, a tonalitás-ethoszom is. Tapintás, íz és szaglászérzetek is

tapadnak tudatomban a zene minden eleméhez. Ezek élményekből, emlékekből, „véletlen” egybeesésekből alakulnak ki. Az *Esz-dúros* zenének az acélszürke színük mellett még a fémes ízüket is érzékelem. Öt érzékkel „hallgatjuk” a zenét. Jaj azoknak, akik ezt nem teszik, csodálatos élménytől fosztják meg magukat.” (Balázs, 2017, p. 64)

Ezt a hang és tonalitás ethoszt ismerve, a zeneszerző műelemzéseit is másképp értelmezzük, bizonyára jobban megértjük mondanivalóját.

Ezzel kapcsolatban egy saját élményemmel szeretném itt folytatni: 17 évet dolgoztam Terényi Edével, ő volt az egyetemen a szaktantárgy, muzikológia tanárom, ő tanította az évfolyamunknak az összhangzattant és részt vettem nála hiánytalanul 5 év zenei dramaturgia óráin, az akkor induló operarendezés szakos diákokkal. Majd nála írtam a magiszteri és a doktori disszertációm. Emellett nagyon sok partitúráját korrektúráztam 1990-től, 2007-ig, amikor versenyvizsgáztam a BBTE adjunktusi állására és otthagytam a Zeneakadémiát. 2009-ig még rendszeresen hozta a kottáit korrektúrára, utána abba maradt, beteg volt a felesége, nekem zsúfolt lett a programom az akkreditációs dossziékkal, már nem volt fizikai időm rá.

Nagyon jó tanár volt Terényi Ede, nyíltan kommunikáltunk, hetente beszélgettünk, mindent meg tudtam vele beszélni, magánéleti problémákat is, és döntéseimben mindig számításba vettem a véleményét. Tanításaiban, óráin, Embert igyekezett nevelni és nem csak szárazan leadni a tananyagot. Naplót is vezettem akkor az óráimról, órák után, amíg emlékezetemben nagyon friss volt, mindent, ami leírható volt, leírtam. Lassan több, ceruzával teleírt füzet lett, több mint 550 oldal, amit még mai napig is hasznosan és élvezettel lapozgatok. Egyszer majd talán meglátja a nyomdafestéket.

Még együttműködésünk elején, 1992-ben, épp Richard Wagner születésnapján, május 22-én, amit fejenként egy-egy deci sörrel ünnepeltünk meg egy muzikológia órán (ami az akkori tanítási rendszerben egyéni óra volt), elmeséltem neki a terveimet,

miszerint színekkel szeretném ábrázolni a hangnemi és hangszerelési elemzéseimet, és ehhez szükségem lenne egy színesztéziában „szenedő” zeneszerzőnek a hangnemek színes látására, meghatározására. Ehhez készítettem is, ahány színből csak találtam és létre tudtam hozni filctollal kicsi 3x3 cm-es színes négyzeteket, felrajzoltam egy fehér lapra a kvintoszlopot és megkértem a tanár urat, hogy párosítsa, ragassza oda a színes négyzeteket a hangnemekhez. Láthatóan élvezte a feladatot, és értékelte a spontán művészi alkotásomat is, avagy a papíron létrejött rajzot, amin színeztem a négyzeteket.

A hangnemek órán elhangzott jellemzései a Terényi Ede által elmondott és papírra felragasztott sorrendben, a következők voltak:

- cisz-moll = Szép piros, valamivel sárgább kellene legyen, mint itt.
- g-moll = Hamvas szürke, mint a szilván. Kék, ezüstös szürke (szürke + kék keverék).
- Esz-dúr = Acél szürke. Kékes szürke.
- D-dúr = Arany. Fényes sztaniol papír.
- F-dúr = Semlegesebb sárga. A levegő világossága. Pasztorál szín. Ez túl kiáltó.
- B-dúr = Boldogság hangneme. Violettbé játszik. Nem túl erős lila. Selymes.
- c-moll = Szürkesség. Tiszta szürke. Vadgalamb.
- esz-moll = Lila egy kis szürkével keverve.
- Gesz-dúr = Egy világosabb fekete.
- b-moll = Szürkének feketébe hajló árnyalatai.
- Asz-dúr = Meleg, barnába hajló acél szürke.
- Desz-dúr = Férfias barna.
- Gesz-dúr = Feketébe hajlik.
- Cesz-dúr = Világos fekete.
- f-moll = Mint a veszélyt jelző sárga stoplámpa. Sárga.
- esz-moll = Püspök lila.
- asz-moll = Feketébe hajló lila.

- a-moll = Bronz vörös. Az indiánok bronz bőre. A barnának a piros változata.
- Cisz-dúr = Sötét vér. Bordó piros.
- H-dúr = Sötétebb sárga.
- disz-moll = Sárgás barna.
- aisz-moll = Sötét, bordóba hajló piros.
- gisz-moll = Sárgás fekete.

Majd ezekkel a szavakkal folytatta: „Ez a szín ethosz mindenkinél egyéni. Most olyan vagyok, mint amikor komponálok. Még soha nem gondoltam arra, hogy kvintoszlopszzerűen felrajzoljam a hangnemek színeit. Csinálj majd egy kis elemzést a listán, hogy például a tengelyen lévő hangnemeknek milyen színeket adok. Így, készen megadott színekkel nehéz megtalálni a megfelelőt, és csak körülbelül az a szín, amit felragasztottam. Mikor én keverem a színeket, az az igazi.” (Coca, 1992).

1. táblázat

A leírt színlista elhelyezése a kvintoszlopon

Cisz	Bordó piros
aisz	Feketébe hajló bordó piros
Fisz	Sötét zöld, örökzöld
disz	Sötét barna, napégetett testszín
H	Sárga
gisz	Feketébe hajló sárgával kevert
E	Sötét égszínkék
cisz	Narancsszín
A	Barackvirág piros. Piros
fisz	Kissé hideg zöldeskék. Fűzöld
D	Aranyló sárga. Búzakalász szín
h	Vakító sárgászöld
G	Hamvas szürke kékes árnyalattal
e	Világos kék. Fehér kék
C	Fehér
a	Hamvas bronzvörös (Indián vörös)
F	Nagyon világos sárga
d	Erős sárga

B	Hamvas lila
g	Szürke lila
Esz	Acélszürke (kékes)
c	Szürke
Asz	Hamvas (acélosszürke), barnába hajló
f	Figyelmeztető sárga
Desz	Barna
b	Szürkés lila
Gesz	Fekete
esz	Sötét lila
Cesz	Világos fekete
asz	Nagyon sötétbe hajló lila.

És íme a színek a C tonikai központú tengelyen dúr/moll ötvözetben elhelyezve:

2. táblázat

Tonikai tengely/színek

FISZ	A	C	ESZ	GESZ
DÚR: Sötét zöld, örökzöld	Barackvirág piros. Piros	Fehér	Acélszürke (kékes)	Fekete
MOLL: Kissé hideg zöldeskék. Fűzöld	Hamvas bronzvörös (Indián vörös)	Szürke	Sötét lila	-

3. táblázat

Domináns tengely/színek

CISZ	E	G	B	DESZ
DÚR: Bordó piros	Sötét égszínkék	Hamvas szürke kékes árnyalattal	Hamvas lila	Barna
MOLL: Narancsszín	Világos kék. Fehér kék	Szürke, lila	Szürkés lila	-

4. táblázat
Szubdomináns tengely/színek

H	D	F	ASZ	CESZ
DÚR: Sárga	Aranyló sárga. Búzaka- lász szín	Nagyon világos sárga	Hamvas (acélos szürke), barnába hajló	Világos fekete
MOLL: Vakító sárgászö ld	Erős sárga	Figyelmez- tető sárga	Nagyon sötétbe hajló lila	-

Megfigyelések

Érdekes a fenti táblázat négyzeteit kiszínezni és megfigyelni a változásokat, a színek és hangok egymáshoz viszonyulását, kibontakozását. Ismerve a zeneszerző ilyenszerű szinesztéziái képességeit, a műelemző muzikológus is másképp tekint a zeneszerző egy-egy művére, annak esetleges bizonyos tonális központú részeire. A zeneszerző nagyon gyakran kifejező címekkel látta el kompozícióit. Egy-egy mű címének olvasása is arra ösztönzi az elemzőt, hogy tovább kutasson ezen a téren, mélyebbre ássa magát a jelentőségekben, amit a zeneszerző a partitúráiba kódolt hangok által. Így, veszem például egyes megzenésített Ady verseit énekhangra és zongorára. Vajon milyen színeket kevert a zeneszerző abba, hogy *Rózsaliget a Pusztán*, vagy *Őszi forró virág-halmon*, vagy *Dalok tüzes szekerén*. Vajon milyen színeket kevert a *Golden spring*, vagy a *La Puerta del Sol*, vagy a *The silver forest* concertoiban, vagy a *Liturgy of green forests* vonós kamaraszimfóniájában? Nyitva hagyom ezeket a kérdéseket. A zeneszerző mind több műve meghallgatható a YouTube-on, a kották is megtalálhatók. Életrajzának első kötetében a szerző nagyon sokat utal a színekre és képzeletének színes palettájára. Érdemes elolvasni és e témában elmélyedni.

Felhasznált irodalom

Balázs, S. (2017). *Öt érzék és a lélek harmóniája*. Terényi Ede zeneszerzővel Balázs Sándor beszélget. *Hitel*, 2017. május, p. 54 - 73.

<https://hitelfolyoirat.hu/sites/default/files/pdf/o8-terenyi.pdf> (2023.12.10.)

Coca, G. (1992). *Beszélgetés Terényi Edével*. 1992.05.22., Kézirat.

Coca, G. (2010). *Ede Terényi. History and analysis*. Cluj University Press.

Terényi, E. (2020). *Zeném – Életem. Gondolatok – arcképek – emlékek. Életrajz I*. Grafycolor Stúdió.